

Komorowski, Paweł

Plenarne posiedzenie Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 30/2, 409-413

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KOMITET HISTORII NAUKI I TECHNIKI PAN

PLENARNE POSIEDZENIE KOMITETU HISTORII NAUKI
I TECHNIKI PAN

Dnia 22 stycznia 1985 r. w sali konferencyjnej Muzeum Techniki odbyło się plenarne posiedzenie Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN. Otworzył je przewodniczący Komitetu — prof. dr Andrzej Feliks Grabski, przedstawiając skład powołanego przez władze Polskiej Akademii Nauk, na kadencję lat 1984—1986, Prezydium Komitetu Historii Nauki i Techniki: wiceprzewodnicząca — prof. dr Irena Stasiewicz-Jasiukowa; członkowie Prezydium — prof. dr med. Tadeusz Brzeziński, doc. dr Bohdan Jaczewski, prof. dr Józef Miąso, prof. dr Tadeusz M. Nowak, prof. dr Bogdan Suchodolski. Sekretarzem naukowym został mianowany dr Eugeniusz Tomaszewski; obowiązki sekretarza technicznego będzie pełnił inż. Bożena Jagoszewska. Jednocześnie prof. Grabski poinformował zebranych, iż wobec faktu rezygnacji prof. dra Jerzego Dobrzyckiego ze stanowiska wiceprzewodniczącego, drugiego obok I. Stasiewicz-Jasiukowej, oraz wobec faktu przyjęcia tej rezygnacji przez władze PAN, Prezydium Komitetu wystąpiło z wnioskiem o powołanie na to miejsce prof. dra Tadeusza M. Nowaka.

Przewodniczący KHNiT zakomunikował też, iż na mocy uchwały Prezydium Komitetu będą działać w bieżącej kadencji dwie komisje: Komisja ds. nauczania historii nauki i techniki (przewodnicząca — prof. dr Irena Stasiewicz-Jasiukowa) oraz Komisja historii techniki (przewodniczący — prof. dr Tadeusz M. Nowak). Pierwsza ze wzmiankowanych wyżej komisji obejmować będzie 5 grup roboczych: Grupę ds. nauczania powszechnej historii nauki (przewodnicząca — prof. dr Barbara Bieńkowska, Warszawa); Grupę ds. nauczania historii medycyny (przewodniczący — prof. dr Tadeusz Brzeziński, Szczecin); Grupę ds. nauczania historii nauk ścisłych (przewodniczący — prof. dr Roman Mierzecki, Warszawa); Grupę ds. nauczania historii nauk rolniczych i leśnych (przewodniczący — prof. dr Józef Broda, Poznań); Grupę ds. nauczania historii techniki (przewodniczący — prof. dr Alfred Wiślicki, Warszawa); Grupę ds. nauczania elementów historii nauki i techniki w szkołach średnich (przewodniczący — doc. dr Czesław Majorek, Kraków).

Po tych informacjach wstępnych prof. A. F. Grabski zaprosił prof. I. Stasiewicz-Jasiukową do złożenia sprawozdania z działalności Komisji ds. nauczania historii nauki i techniki w minionej kadencji.

W swym wystąpieniu I. Stasiewicz-Jasiukowa przypomniała, iż Komisja istnieje już dziewięć lat i większość jej działań jest kontynuacją obliczonych na lat kilka przedsięwzięć — niejednokrotnie już zaawansowanych, bądź nawet dobiegających końca.

Prelegentka skupiła uwagę przede wszystkim na prowadzonej systematycznie przez Komisję akcji opracowywania podręczników i skryptów uniwersyteckich. Poważnym przedsięwzięciem jest przygotowywany w Grupie ds. nauczania historii medycyny uniwersytecki podręcznik z tej dyscypliny pod naukową redakcją prof. med. Tadeusza Brzezińskiego, przy współudziale autorskim wykładowców historii medycyny niemal z całej Polski. Wzmiankowany podręcznik zostanie przekazany wydawnictwu (PZWL) w marcu br., a ukaże się — według planu — na przełomie roku 1986—1987. W druku znajdują się akademickie podręczniki z historii rolnictwa i leśnictwa pióra prof. Józefa Brody oraz traktujący o rozwoju pojęć chemicznych — prof. Romana Mierzeckiego. Został przekazany do Państwowego Wydawnictwa Naukowego przeznaczony dla studentów bibliotekoznawstwa skrypt z historii nauk społecznych (prof. Tadeusza Bieńkowskiego), w fazie końcowej jest skrypt z historii nauk ścisłych pióra prof. J. Dobrzyckiego.

Następnie prof. I. Stasiewicz-Jasiukowa omówiła sprawę wykładów z powszechnej historii nauki i z dziejów poszczególnych nauk na wyższych uczelniach. Po reformie w październiku 1983 r. blok wykładów i konserwatoriów z naukoznawstwa i powszechnej historii nauki oraz historii kultury wynosi na studiach bibliotekoznawczych w sumie 180 godzin. Wykłady te są obowiązkowe i finalizowane egzaminami. Grupa ds. nauczania powszechnej historii nauki dąży do wprowadzenia ujednoczonych wykładów z historii nauki na wszystkich wydziałach bibliotekoznawstwa w skali ogólnopolskiej. Główną trudnością w zrealizowaniu tego postulatu jest brak wykwalifikowanych wykładowców.

Znacznie gorzej przedstawia się sprawa kadry dydaktycznej z historii techniki — wykazała to między innymi ogólnopolska ankieta przeprowadzona w ubiegłej kadencji przez Grupę ds. nauczania historii techniki. Stąd też wielka rola — kontynuowała I. Stasiewicz-Jasiukowa — tzw. szkół letnich. W czerwcu 1984 r. zorganizowano (staraniem Sekcji Historii Chemii PTCh, Wydziału Chemii Uniwersytetu Warszawskiego i Wrocławskiego) letnią szkołę z historii chemii w Szklarskiej Porębie w celu kształcenia wykładowców z tej dziedziny.

Po wystąpieniu prof. I. Stasiewicz-Jasiukowej ponownie głos zabrał prof. A. F. Grabski, który z uznaniem odniósł się do pracy Komisji nauczania historii nauki i techniki.

Następnie prof. T. M. Nowak przedstawił działalność Komisji historii techniki. Najważniejszym zadaniem jest przygotowanie trzech tomów *Historii techniki polskiej*. Zakończone zostały prace koncepcyjne, z czego sprawozdanie przekazano do Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN w Warszawie. Najbardziej zaawansowana jest praca nad tomem I: część autorów pracuje już nad tekstami. Prace nad konspektem tomu II (do 1918 r.) prowadzone i zakończone będą w bieżącej kadencji Komitetu. Na zakończenie swojego wystąpienia prof. T. Nowak wspominał o serii Biblioteki Klasyków Techniki Polskiej (do połowy XIX w.), wartej wznowienia, a także o dużej ilości artykułów, dotyczących historii techniki, jakie ukazały się w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki”.

W następnej części posiedzenia KHNiT dr Eugeniusz Tomaszewski wygłosił referat pt. *Kierunki rozwoju historii nauki i techniki do roku 2000*. Na początku referent stwierdził, iż biorąc pod uwagę wskazane przez II Kongres Nauki Polskiej wielkie znaczenie naukowe i społeczne prac syntetycznych, należałoby w dalszym ciągu rozwijać tego typu opracowania w dziedzinie historii nauki i techniki. W pierwszym rzędzie odnosi się to do kontynuowania wielotomowej *Historii nauki polskiej*, której ramy chronologiczne — według pierwotnych założeń — miały się zamknąć na I Kongresie Nauki Polskiej, tj. roku 1951. Równocześnie, biorąc pod uwagę dokonany w ostatnich kilkunastu latach postęp w badaniach analitycznych, należałoby stopniowo nasycać treść dalszych tomów tego wielkiego dzieła ujęciami problemowymi, zamiast dominujących dotychczas ujęć, koncentrujących się na dziejach poszczególnych dyscyplin naukowych i rozwoju instytucji naukowych. Wymaga to też odpowiedniego ukierunkowania planów badawczych w zakresie przyszłych prac analitycznych i prac nad syntezami cząstkowymi. Znacznie szerszy niż dotychczas zakres problemowy powinien objąć również dalsze prace nad syntezami poszczególnych dyscyplin naukowych. Spośród syntez cząstkowych jako najbardziej pilne należałoby traktować ukończenie jeszcze w bieżącym dziesięcioleciu trzytomowej *Historii techniki polskiej* i trzytomowych *Dziejów edukacji narodowej*.

Niepokojące jest, iż mimo sugestii wyrażonych w czasie II Kongresu Nauki Polskiej występuje w dalszym ciągu jaskrawe zjawisko niedoceniaiania historii nauki i techniki w ogólnych opracowaniach encyklopedycznych, a także w ogólnych syntezach historycznych, podręcznikach i programach szkolnych. Przyczynia się

do tego przede wszystkim utrzymywanie się nieuzasadnionej dominacji kultury literackiej. Jednym z wielu czynników, które mogłyby wpłynąć na poprawę tej niekorzystnej sytuacji, byłoby zapewnienie historii nauki i techniki właściwego miejsca w nowym opracowaniu ogólnych dziejów kultury polskiej. W związku z istniejącą już od dawna potrzebą społeczną na opracowanie takiej syntezy Komitet Historii Nauki i Techniki mógłby wystąpić z odpowiednim postulatem na III Kongresie Nauki Polskiej.

Obok rozwijania prac syntetycznych należałoby w większym niż dotychczas stopniu włączyć historię nauki i techniki do centralnie sterowanych badań interdyscyplinarnych. Zważywszy, że w okresie dzielącym nas od II Kongresu Nauki Polskiej, nie udało się jeszcze w dostatecznym stopniu uzyskać efektów syntetycznych w badaniach nad wielkimi, interdyscyplinarnymi problemami związanymi z poznawaniem i kształtowaniem społecznej rzeczywistości, byłoby celowe kontynuowanie w następnych latach prac nad pierwszym problemem kierunkowym, wymienionym w Uchwale II Kongresu Nauki Polskiej (*Badania nad polskim dziedzictwem kulturowym, tendencjami rozwojowymi kultury i jej społeczną percepcją*). Ponadto historia nauki i techniki mogłaby być włączona do badań nad dwoma innymi, interdyscyplinarnymi problemami kierunkowymi, a mianowicie nad: a) *Ewolucją świadomości społeczeństwa polskiego, kształtowaniem osobowości człowieka, systemu społecznych wartości i wzorców konsumpcji społecznej*; b) *Ewolucją struktur społecznych w Polsce Ludowej*. Idzie tu o umożliwienie historii nauki i techniki wpływu na kształtowanie świadomości historycznej społeczeństwa polskiego, a w szczególności pojmowania historycznego procesu przyspieszania wzrostu społecznej roli i ogólnokulturalnego znaczenia nauki, a także o wpływ historii nauki i techniki na kształtowanie racjonalnego światopoglądu (w kontekście dokonującej się na świecie po ostatniej wojnie rewolucji naukowo-technicznej). Wydaje się też, że historia nauki i techniki nie powinna być pomijana w przewidywanej kontynuacji dwu innych kierunków badań interdyscyplinarnych, a mianowicie: 1) nad systemami współpracy i integracji krajów socjalistycznych; 2) nad przemianami systemów społeczno-ekonomicznych krajów kapitalistycznych i krajów III Świata.

Wskazuje się też na potrzebę zdecydowanie większego powiązania historii nauki i techniki z innymi naukami o nauce, a także ze sferą praktyki społeczno-gospodarczej. Chodzi więc z jednej strony o większą koncentrację badań nad poznawaniem subiektywnych i obiektywnych czynników, wpływających na dokonywanie odkryć naukowych lub tworzenie postępu metodologicznego i rozwój nowych idei w nauce, które mogłyby mieć pośredni wpływ na dokonujące się przemiany w systemie badań naukowych. Z drugiej strony zaś idzie o większą koncentrację na badaniach dwudziestowiecznych, które pozwoliłyby na odpowiednie wykorzystywanie wyników tych badań w kształtowaniu aktualnej polityki naukowej państwa.

Zarysowany powyżej program badań będzie mógł być efektywnie wykonany tylko wówczas, jeśli konsekwentnie realizowane będą — uzgodnione z władzami państwowymi w czasie II Kongresu Nauki Polskiej — zasady polityki naukowej odnośnie do środków i warunków uprawiania badań naukowych, a także efektywnego wykorzystywania wyników badań w praktyce społecznej i gospodarczej. Odnosi się to również do opracowanych wcześniej planów rozwoju potencjału naukowego w zakresie historii nauki i techniki, a zwłaszcza w zakresie upowszechniania wyników badań naukowych.

Po przerwie rozpoczęła się dyskusja nad referatem dra Tomaszewskiego. Jako pierwszy głos zabrał doc. dr Krzysztof Jakubowski stwierdzając, iż referat przedstawił w generalnym zarysie problemy związane z rozwojem polskiej historii nau-

ki i techniki. K. Jakubowski sugerował jednak, aby w referacie umieścić większą ilość konkretnych danych, a także uwzględnić porównania ze stanem badań światowych nad historią nauki i techniki.

Również o konieczności uwzględnienia kontaktów z nauką międzynarodową mówił doc. dr Ryszard W. Wołoszyński. Należy spojrzeć także na historię nauki w aspekcie historii edukacji, co przydatne byłoby dla szerokich kręgów nauczycieli. O potrzebie współpracy historyków nauki z naukowcami mówił prof. dr Eugenjusz Olszewski.

Prof. Irena Pietrzak-Pawłowska postulowała intensywniejszą niż dotąd współpracę i większą integrację środowisk humanistycznych i technicznych. Oceniała także referat wygłoszony przez dra E. Tomaszewskiego: uznała go za dobry, podkreślając wartość ujęcia problemowego. Sugerowała jednak udostępnienie go w wersji powielonej członkom Komitetu w celu przekazania autorowi bardziej precyzyjnych uwag. Prof. I. Pietrzak-Pawłowska mówiła także o konieczności odbudowy kontaktów z zagranicą i o działalności ICOHTEC-u.

Prof. A. Wiślicki zauważył, iż referat jest adresowany przede wszystkim do środowiska historyków nauki, należy zaś dotrzeć z тезami referatu i do innych środowisk naukowych.

Doc. Zbigniew Wójcik zwrócił uwagę na bardzo istotną, a mało docenianą sprawę, dotyczącą działalności różnego rodzaju towarzystw, które zajmują się problemami historii nauki i techniki. Przykładem dobrze funkcjonującego towarzystwa jest np. Towarzystwo Miłośników Ostrowca, a przykłady można — oczywiście — mnożyć.

Prof. dr Irena Turnau w swojej wypowiedzi skoncentrowała się na sprawie wykładów z historii techniki na wyższych uczelniach. Jej zdaniem nie są one prowadzone przez właściwych wykładowców. Większość jest specjalistami z historii nauki, a nie historii techniki, co wpływa negatywnie na poziom wykładów, szczególnie gdy przedmiotem ich są dzieje techniki wykraczające poza połowę XVIII wieku. W podręcznikach i w wykładach — dodała na zakończenie prof. I. Turnau — należy także zwrócić większą uwagę na historię techniki w skali międzynarodowej.

Prof. dr Jerzy Piaskowski rozpoczął swoje wystąpienie od oceny przedstawionego referatu, stwierdzając, iż tekst ten był zbyt ogólnikowy, omawiający pewne procesy i problemy niezbyt precyzyjnie, np. historię techniki. Zdaniem prof. J. Piaskowskiego obecnie w Polsce w historii techniki nastąpił regres, którego początki sięgają już lat sześćdziesiątych. Spada wyraźnie ilość publikacji z tej dziedziny. Z opinią tą nie zgodziła się prof. I. Stasiewicz-Jasiukowa, stwierdzając, iż odpowiedzią na negatywną ocenę przez prof. Piaskowskiego sytuacji w historii techniki może być znaczna ilość dobrych artykułów, przysyłanych z różnych środowisk technicznych, a publikowanych na łamach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”. Konkretnie rezultaty w opracowywaniu 3-tomowej *Historii techniki* ma także Komisja pod przewodnictwem prof. T. Nowaka.

I. Stasiewicz-Jasiukowa poruszyła również drugi problem, a mianowicie sprawę reprezentowania historyków nauki i techniki w środowisku historyków. Brak, niestety, sekcji historii nauki i techniki w Polskim Towarzystwie Historycznym; również w Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej nie ma przedstawicieli historii nauki, co utrudnia sprawiedliwą ocenę kandydatów z tej dyscypliny nauki, mającej przecież swoją specyfikę w zakresie metodologii.

¶Inż. Jerzy Jasiuk nawiązał do postulowanej w referacie potrzeby udziału historii nauki i techniki w interdyscyplinarnych badaniach i programach badawczych, stwierdzając, że dokonujący się postęp naukowy i techniczny spowodował — zwłaszcza w okresie ostatnich kilkunastu lat — daleko idące zmiany w życiu jednostek i społeczeństw, które obligują do zweryfikowania pozycji historii nauki

i techniki w badaniach przeszłości. Wynika stąd wnioszek, że należy nie tylko mówić o potrzebie udziału historii nauki i techniki w programach badawczych, zredagowanych w formie tzw. problemów, lecz także wysunąć nowe programy, odpowiadające zmianom cywilizacyjnym i znaczeniu, jakie dla ich określenia i scharakteryzowania mają omawiane dziedziny wiedzy.

Prof. dr Jan Pazdur poruszył problem rodzenia się nowej epoki — jedności materii. Porównał ją do dawnych przełomowych epok — wynalazku druku i maszyn parowych.

Prof. dr Marian Plezia zwrócił z kolei uwagę na trudności w integracji historii nauk humanistycznych z technicznymi. Wynika ona z olbrzymiego postępu, a właściwie skoku techniki w odróżnieniu od minionych wieków, kiedy to zmiany następowały dużo wolniej.

Prof. dr Andrzej Abramowicz wspominał o rozwinięciu się, któremu towarzyszy ogólne zainteresowanie społeczne, tak zwanych paranauk znajdujących się często na pograniczu nauki i spekulacji naukowych (np. uzdrowiciele). Zjawisko to warte jest głębszego zainteresowania historyków nauki i techniki.

Na zakończenie dyskusji głos zabrał prof. A. F. Grabski oceniając referat dra E. Tomaszewskiego. Uznał go za interesujący i perspektywiczny. Stwierdził jednocześnie, iż — jego zdaniem — wymaga on pewnych uzupełnień, m.in. o problemy metodologiczne. Zwrócił także uwagę na trudności samej profesji historyka nauki i techniki.

W tzw. sprawach bieżących głos zabrał prof. A. Wiślicki, informując zebranych o działalności Towarzystwa Historii Techniki, które współpracuje z Naczelną Organizacją Techniczną wspierającą go finansowo i organizacyjnie. Towarzystwo liczy około stu członków. Organizuje sesje naukowe i odczyty, pragnie również podjąć działalność wydawniczą, ale brak jest na razie materiałów. O Towarzystwie Historii Techniki mówiła prof. I. Pietrzak-Pawłowska w aspekcie współpracy z historykami.

Kończąc posiedzenie prof. A. F. Grabski podsumował obrady oraz podziękował za uczestnictwo w zebraniu i wzięcie udziału w dyskusji.

Paweł Komorowski
(Warszawa)

ZEBRANIE GRUPY ROBOCZEJ DS. NAUCZANIA HISTORII MEDYCYNY

1.

W Instytucie Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN w Warszawie odbyło się 27 września 1984 r. kolejne posiedzenie Grupy Roboczej ds. nauczania historii medycyny*. Miało ono charakter czysto roboczy. Otworzył je prof. dr med. Tadeusz Brzeziński — redaktor naukowy powstającego podręcznika historii medycyny. Obecni byli także: prof. dr Irena Stasiewicz-Jasiukowa — wiceprzewodnicząca Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, a jednocześnie przewodnicząca Komisji ds. nauczania historii nauki i techniki oraz dr med. Piotr Müldner-Nieckowski — redaktor naczelny PZWL. Na wstępie prof. T. Brzeziński zakomunikował o wycofaniu się ze współpracy prof. dra med. Romualda Gutta. W związku z tym stanął przed redaktorem naukowym problem znalezienia autora lub autorów do brakujących części podręcznika — dotyczących: rozwoju anatomii i fizjologii, interny, a także diagnostyki lekarskiej w XIX i XX w. Zebrani wskazywali kandydatów,

* „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1984 nr 2 s. 496—497.